

Sök spåren efter tomten!

Bland tomtrar och bockar

Det här är en vandring som barn och vuxna kan göra tillsammans. En vandring där ni på egen hand går runt bland hus och gårdar för att leta spår efter tomten och julbocken. Ni kan välja att gå hela turen eller besöka några av husen. Lycka till!

Ni känner väl den gamle gårdstomten?

Han är inte större till växten än ett barn – fast han är fullvuxen. Han bor på tomten kring gården, där av namnet gårdstomte. Att ha en tomte på gården betyder lycka och välgång. Tomten är den som håller ordning på gården och han bryr sig särskilt om barnen och djuren. Tomten har grå kläder men hans luva är röd.

Tomtetips

För det mesta är tomten osynlig, men ibland får man se honom. Oftast är det bara en snabb skymt i kvälldunklet på logen, stallet eller fähuset. Om ni får se tomten är det bäst att ni är tysta och inte låtsas om det, för annars vet man aldrig vad som kan hända. Tomtrar kan vara lite lynniga.

Man ska vara snäll mot sin tomte. Särskilt till jul vill tomten ha lön för sitt arbete. Helst vill han ha gröt. Man får inte glömma att lägga i en stor klick smör i gröten för det tycker tomten särskilt mycket om. Tomten är mycket stark fast han är så liten. Det sägs att en uppretad tomte slog ihjäl den bästa mjölkkon för en bondmora som inte lagt i smör i gröten. Om man saknar tomte på sin gård kan man göra kläder till honom och ta med dem till kyrkan. Är kläderna sedan borta när man

går ut ur kyrkan kan man vara nästan säker på att man har fått med sig en tomte hem. Fast man ska akta sig för att göra alltför fina kläder. Då kan tomten tycka att han är alldeles för fin för att arbeta och hjälper inte alls till där hemma.

Delsbogården

Delsbogården är en stor och rik gård. Här borde det finnas en tomte. Ser du lyktan ovanför porten? Kanske är det tomten som bor där. Gå in genom porten och titta in i stallet precis till vänster i portlidret. Här finns ingen häst, men visst ser det ut som någon bor här? Halm och ett ämbar vatten finns det i alla fall. När du ser en häst här på Skansen, titta då lite extra på manen. Är den flätad så är det säkert tomten som gjort hästen julfin!

SKANSEN
- historier får liv -

Oktorpsgården

Här är ljus tända. Det betyder att någon är hemma. Gå runt huset så du ser ljuset i mormors kammare på gaveln. Här bredvid finns en port som leder in på gården med gran på mitten. I granen sitter småfåglarnas kärve. De ska naturligtvis få något extra till jul. Undra om gårdsfolket kommit ihåg att ge något även till tomten? Titta in i stallen till vänster så får du se.

Älvrosgården

Innan tomten blev julklappsutdelare så var det bocken som skötte den sysslan. Men det var främst på herrgårdar och i mer välbärgade miljöer i städerna som det förekom. I Elsa Beskows sagobok om Petter och Lottas jul kommer julbocken med gåvor. Där var han var lite skrämmande precis som bocken här. Om du vågar, titta in kammaren (rummet rakt fram) när du kommer in. Där står bockhuvudet fäst på en stång som man gömde under kläderna. Hornen är riktiga gethorn och huvudet är gjort av trä och klätt med getskinn. Bocken kan "klappa" när man dra i snöret som är fäst i underkäken. Denna typ av bock användes av byns ungdomar som utklädda gick runt mellan gårdarna för att samla in mat, dryck och pengar till kalas. Om husbondfolket var snåla och inte bjöd på något så kunde bocken bli riktigt bråkig och stängas.

Dessa julbocksupptåg hade redan på 1700-talet börjat ta sig osympatiska och störande uttryck. Därför utfärdades år 1721 ett förbud mot

"Den som understår sig att hädanefter löpa omkring gator och gränder med den så kallade juhl-bocken, stiernan och andra fåfängligheter. Den skall genast fasttagas och med behörig näps bliva ansedd. Stockholms rådhus den 16 decembris 1721."

Järnhandlarbostaden

Besök järnhandeln och se om det är någon hemma i bostaden. Vi har nu kommit in i modern tid och gårdstomten har förvandlats till en jultomte som kommer med julklappar. Tomten finns nu också på många andra saker som hör julen till, men även på andra saker. Försök att hitta så många tomtar som möjligt.

Konsum

Julskyltning är alltid intressant, även om det är i en bröd och mjölkbutik. Titta i Konsums skyltfönster! Jultomten finns även här, nu rund och glad. Med hjälp av tomten kan man sälja allt från margarin till tomtebloss. När Auguste Pellerin från Frankrike år 1895 försökte sälja, margarin i Sverige mötte han hårt motstånd särskilt från lantbrukarna. Men med en tomte på margarinpaketet gick det bättre.

Tomteskur från 1897

År 1897 kom "Tomteskur" ett kraftskurpulver som salufördes som "Det är renlighetens och ordnings-sinnets tomte som ledsagar husmodern vart hon går i rum och kök och skaffer!".

Du har nu upptäckt att det finns olika sorters tomtar och bockar och att de finns på alla möjliga ställen. Kanske har du en hemma hos dig? Hör gärna av dig till anna-vera.nylund@skansen.se och berätta om din tomte- eller julbockerferienhet!

Julen på Skansen 2013 Foto: Marie Andersson, Bengt Håkansson, Nordiska museets arkiv

Bock på Skansens julmarknad 1924

Bock på Skansens julmarknad 2006